

OLAYLARLA
**TÜRK DIŞ
POLİTİKASI**
(1919-1995)

1919-1939 Dönemi
Mehmet GÖNLÜBOL
Cem SAR

1939-1945 Dönemi
Ahmet Şükrü ESMER
Oral SANDER

1945-1965 Dönemi
Mehmet GÖNLÜBOL
A. Halûk ÜLMAN
A. Suat BİLGE
Duygu SEZER

1965-1973 Dönemi
Mehmet GÖNLÜBOL
Ömer KÜRKÇÜOĞLU

1973-1983 Dönemi
Mehmet GÖNLÜBOL
Ömer KÜRKÇÜOĞLU

1983-1990 Dönemi
Mehmet GÖNLÜBOL

1990-1995 Dönemi
Mehmet GÖNLÜBOL

10. BASKI

BİRİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Memleketimizin dış politikasının belirli yönlerini ve dönemlerini içine alan birçok münferit çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte, uluslararası ilişkilerin ışığı altında Türk dış politikasının niteliğini gösteren kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Oysa çeşitli ülkelerde o devletin kendi dış politikası ile ilgili pek çok eser olduğu düşünülürse, Türkiye’de bu alanda duyulan boşluk kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Ortaklaşa kaleme aldığımız bu çalışma, Türkiye’de, bu alanda yapılan ilk deneme niteliğindedir ve Bağımsızlık Savaşımızın başladığı 1919 yılından 1965 yılına kadar geçen uzun bir süreyi kapsamaktadır. Ancak, şunu özellikle belirtelim ki, bu bir analitik çalışma olmaktan çok, olaylara ve yayınlanmış belgelere dayanan kronolojik bir çalışmadır. Bir yandan olanaklarımızın sınırlılığı, öte yandan Türkiye’de bu konuda analitik bir çalışma yapmak isteyenlerin buna temel olacak olayları toplu bir biçimde bulamamaları, bizi her şeyden önce bu boşluğu doldurmaya, yani kronolojik bir çalışma yapmaya yöneltmiştir. Umarız ki, bizim bu çalışmamız, bundan sonra Türk dış politikası üzerinde daha etraflı incelemeler yapacaklara olayları derli toplu bir sırayla veren faydalı bir çerçeve olabilir.

İncelememiz üç bölüme ayrılmıştır. Bağımsızlık Savaşının başlamaşından İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen süreyi (1919-1939) kapsayan birinci bölüm Prof. Dr. Mehmet Gönlübol ile Dr. Cem Sar tarafından; İkinci Dünya Savaşı içindeki Türk dış politikasını kapsayan ikinci bölüm de (1939-1945) Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer ile Asistan Oral Sander tarafından hazırlanmıştır. Üçüncü bölüm ise, 1945-1965 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönem, daha yakın tarihimizi, ilgilendirmesi bakımından ayrıntılı olarak ele alınmış ve dört kesime ayrılmıştır. 1945-1965 dönemine genel bir bakış niteliğindeki birinci kesim Prof. Dr. Mehmet Gönlübol ile Doç. Dr. Halûk Ülman; Türk-Sovyet ilişkileri ve Kıbrıs konusunu inceleyen kesimler Prof. Dr. Suat Bile; ve bu süre içindeki Türk ekonomik dış- ilişkileri de Asistan Duygu Sezer tarafından, kaleme alınmıştır.

S.B.F. Dış Münasebetler Enstitüsünün yukarıda adı geçen üyeleri, çalışmalarını, önceden kendi aralarında hazırladıkları bir plan gereğince,, arada boşluk bırakmamaya özel bir dikkat, göstererek, fakat birbirlerinden 'bağımsız, olarak yapmışlardır. Bu bakımdan, bölümler ve kesimler arasında bazı tekrarlamalar olabileceği gibi tutum ve yargı başkalıkları da bulunabilir. Şüphesiz, her yazar yalnızca kendi bölüm, ya da kesiminden sorumludur.

Tamamlanması iki yıla yakın bir süren tutan bu çalışmanın yapılması, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın devamlı teşvik ve mali yardımı sayesinde mümkün olmuştur.

Ankara, Mart 1967

İKİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

İlk baskısı 1967 yılında yapılan; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 1919-1965 kitabının mevcudu kısa bir sürede tükenmiş, bulunmaktadır. Gerek Siyasal Bilgiler Fakültesinin ders programına Türk Dış Politikası başlıklı yeni bir dersin konulması, gerek öğrencilerimiz ve genel okuyucu tarafından konuya karşı duyulan geniş ilgi, kitabın İkinci baskısının yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Ankara, Haziran 1989

ÜÇÜNCÜ BASKININ ÖNSÖZÜ

1969 yılında ikinci baskısı yapılan **Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1965** başlıklı ortak çalışma ürünü bu kitabımız, Cumhuriyet Türkiye'sinin dış politikası literatüründe bugüne değin süregelen bir boşluğu doldurmuştur. Kitabımızın ilk yayınlandığı 1967 yılından beri, önemli sandığımız bu konuda derli-toplu başka bir çalışma yayınlanmamıştır. Bu boşluğu doldurmak çabasını sürdürmeyi kendimize görev bildik.

Kitabımızın yeni baskısını yaparken son baskıdan bu yana meydana gelen gelişmeleri katmamak, bu çalışmaya gerçek bir ilgi göstermiş bulunan okuyucularımıza karşı bir haksızlık olurdu. Kitabımızı günümüze dek getirirken, eski bölümlerin de gözden geçirilerek, bizce de bilinen bazı boşlukların doldurulmasını gönül isterdi. Ne var ki, aynı kadro ile bu işe girişmek olanaksız hale gelmiştir. Değerli arkadaşımız Doç. Dr. Cem Sar'ı çok genç yaşta maalesef kaybettik. Hocamız Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer emekliye ayrılmış; Prof. Dr. A. Halûk Ülman görevini T.B.M.M.'nde sürdürmeye karar vermiş; Prof. Dr. A. Suat Bilge Fakülte dışında bir göreve atanmış; Dr. Duygu Sezer ise Fakülteden ayrılmıştır. Asistan Dr. Oral Sander Doçentlik hazırlıkları nedeniyle kitabımızın yeni baskısı ile ilgilenememiştir. Bu durum karşısında Fakültemiz öğretim kadrosuna daha yalan tarihlerde katılan arkadaşımız Asistan Dr. Ömer Kürkçüoğlu ile birlikte bu görevi yüklendik.

Kitabımızın son bölümü olan 1965-1973 dönemi bu koşullar altında kaleme alınmıştır. Böylece, çalışmamızın, Cumhuriyetimizin 50' nci kuruluş yıldönümü olan 1973 yılına dek getirilmesi olanağı sağlanmıştır. Doğaldır ki, öteki bölümlerden olduğu gibi, 1965-1973 dönemi bölümünden de sadece yazarları sorumludurlar.

Prof. Dr. Mehmet Gönlübol

Ankara, 15 Ocak 1974

DÖRDÜNCÜ BASKININ ÖNSÖZÜ

1974 Yılıının Ocak ayında üçüncü baskısı, yapılan **Olaylarla Türk Dış Politikası** başlıklı kitabımızın mevcudu kısa bir süre içinde tükenmiştir. 1974-1977 tarihleri arasında Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili olarak cereyan eden Kıbrıs Olayları, Ege Kıta Sahanelığı Sorunu, Türkiye'nin AET'yle İlişkileri, Avrupa Güvenliğı ve İşbirliğı Konferansı ve benzeri konuların kitabımızın yeni baskısı içine alınmasını gönül arzu ederdi. Fakültemizin Dış Münasebetler Enstitüsü öğretim kadrosunda görevli arkadaşlarımızın çeşitli nedenlerle başka çalışmalar içine girmiş bulunmaları bugün için bu arzumuzun yerine getirilmesini olanaksız kılmıştır. Ancak, kitabımızın mevcudunun süratle tükenmesinin özellikle öğrencilerimiz bakımından doğurduğu sakıncayı giderebilmek için, yukarıdaki konuları kaleme alma olanağı bulamadan bu baskıyı yapmak zorunda kaldık.

Adı geçen konuları içeren bir çalışmanın, ikinci cildin başlangıcının en kısa bir zamanda, büyük bir olasılıkla 1978 yılının yaz ayları içinde tamamlanmasını umut ve arzu etmekteyiz.

Ankara, 24 Haziran 1977

Prof. Dr. Mehmet Gönübol

Doç. Dr. Ömer Kürkçüoğlu

BEŞİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

3977 yazında dördüncü baskısı yapılan **Olaylarla Türk Dış Politikası** başlıklı kitabımızın mevcudunun çabuk tükenmesi karşısında, öğrencilerimizin güç durumda kalmasını önlemek için bu yeni baskıyı yayınlamaktayız.

1974 sonrasına ilişkin çalışmalarımız ise, daha önceden kestirilmesi mümkün olamayan ders yükü artışı ve eleman eksikliği gibi sebeplerle istediğimiz hızda olmasa da devam etmektedir.

Ankara, 23 Şubat 1982

Prof. Dr. Mehmet Gönübol

Doç. Dr. Ömer Kürkçüoğlu

ALTINCI BASKININ ÖNSÖZÜ

Olaylarla Türk Dış Politikası kitabımızın 1919-1973 dönemini kapsayan bölümünün dördüncü ve beşinci baskılarını 1977 ve 1982 yıllarında I. Cilt olarak yayınlamıştık.

I. Cilt'in son yılını oluşturan 1973'ten bu yana geçen zaman, kitabımıza yeni bir ilâveyi gerektirmekteydi. Bu nedenle, 10 yıllık bir zaman dilimi olarak 1973-1983 dönemini, I. Cilt'in yazarları arasında bulunan Prof. Dr. Ömer Kürkçüoğlu'yla birlikte hazırladık.

1973-1983 dönemi, kitabımızın II. Cilt'ini başlatmaktadır. Ancak, I. Cilt'in de mevcudunun tükenmesi ve 1973-1983 döneminin ayrı bir kitap için yeterli uzunlukta olmaması nedeniyle, II. Cilt'in ilk baskısının I. Cilt içinde yer almasının uygun görülebileceği düşünülmüştür. Öte yandan, I. Cilt'te yer verilemeyen dipnotları, II. Cilt'i oluşturan kısımda bulunmaktadır. İleriki yıllarda yeni inceleme dönemlerinin eklenmesiyle yeterli uzunluğa ulaştığında, II. Cilt'in ayrı basılması mümkün olabilecektir.

Prof. Dr. Mehmet GÖNLÜBOL

Ankara, 12 Mayıs 1986

YEDİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

1986 yılında altıncı baskısını yaptığımız **Olaylarla Türk Dış Politikası** başlıklı kitabımızın mevcudu bir buçuk yıl içinde tükenmiş ve özellikle öğrenciler tarafından yeniden aranmaya başlanmıştır.

Kitabımızın ilk bastığımız 1967 yılından bu yana birçok üniversiteler Türk dış politikası konusunu öğretim programına almışlardır. Türk dış politikası konusu ya kamu yönetimi ve siyaset bilimi bölümlerinde genel bir kültür dersi olarak; ya da yeni kurulmuş bulunan uluslararası ilişkiler bölümleri içinde bu bölümlerin temel derslerinden biri olarak okutulmaktadır. Ancak, bugüne değin konuyu derli toplu bir biçimde ele alarak öğrencilerin ve/veya genel kamunun yararına sunan yayınların sayısında önemli bir artış olmamıştır.

Duyulan acil ihtiyaç yüzünden kitabımızın yedinci baskısını kısa bir süre içinde hazırlamamız gerekmiştir. Bu nedenle, daha önceki bölüm-

lerde yaptığımız gibi Türk dış politikasının 1983–1989 dönemini bir "olaylar kronolojisi" biçiminde ele alamadık.

Bununla birlikte, güncel duruma getirilmeden yeni baskısının yapılmasının bir eksiklik olabileceğini düşünerek kitabımızın son kısmına Türk dış politikasının içinde bulunduğu son durumu ve karşılaştığı önemli sorunları değerlendiren bir bölüm eklemeyi uygun gördük.

Kitabımızın ilerideki baskısına son dönemin olaylarını daha etraflı bir biçimde eklemeyi umut ediyoruz.

Prof. Dr. Mehmet Gönlübol

Ankara, 8 Kasım 1989

SEKİZİNCİ BASKI

Tıpkı Basım

Prof. Dr. Mehmet Gönlübol

Ankara, Kasım 1993

DOKUZUNCU BASKI

Tıpkı Basım

Prof. Dr. Mehmet Gönlübol

Ankara, Kasım 1996

ONUNCU BASKI

Tıpkı Basım

Prof. Dr. Mehmet Gönlübol

Ankara, Eylül 2014

İÇİNDEKİLER

CİLT: I (1919 – 1973)

BÖLÜM I

1919-1938 YILLARI ARASINDA TÜRK DİŞ POLİTİKASI

I MİLLÎ MÜCADELE DEVRİNDE TÜRK DİŞ POLİTİKASI	3
Milli Mücadelenin Başlaması	3
Misak-ı Millî ve Dış Politika Hedeflerinin Tespiti	9
Türk - Sovyet Münasebetlerinin Gelişmesi	17
1921 Tarihli Türk - Sovyet Andlaşmasının İmzalanması	25
Batılı Devletlerle Münasebetler	29
1921 Tarihli Türk - Sovyet Andlaşmasının İmzalanması	35
1922 Yılında Türkiye'nin Dış Politikası ve Mudanya Mütarekesi.....	41
Lausanne Konferansı	48
II LAUSANNE'DAN SONRA TÜRK DİŞ POLİTİKASI	59
A) 1923 - 1932 YILLARI ARASINDA TÜRK DİŞ POLİTİKASI	59
Türk - Yunan Münasebetleri.....	63
Türk - İngiliz Münasebetleri ve Musul Meselesi.....	70
Türk - Sovyet Münasebetleri	77
Türk - İtalyan Münasebetleri	81
Türk - Fransız Münasebetleri.....	84
Türkiye'nin Doğulu Devletlerle Münasebetleri	88
B) 1932 - 1938 YILLARI ARASINDA TÜRK DİŞ POLİTİKASI	92
Genel Durum	92
Türkiye ve Milletler Cemiyeti	95
Türkiye'nin Balkan Devletleri ile Münasebetleri ve Balkan Entente'ı....	99
Türkiye'nin Doğulu Devletlerle Münasebeti ve Sâdâbat Paktı	106
Türk - Sovyet Münasebetleri	109
Türk - İtalyan Münasebetleri	111
Türk - Alman Münasebetleri.....	115
Türk - İngiliz; Münasebetleri.....	118
Türkiye'nin Boğazlar Politikası ve Montreux Sözleşmesi	120
Türk - Fransız Münasebetleri ve Hatay Meselesi	127

BÖLÜM II

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Genel Durum.....	137
Türk - İngiliz - Fransız Deklarasyonu.....	138
Türkiye'nin İngiliz ve Sovyet Dostluklarını Bağdaştırmağa Çalışması: Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova Ziyareti	140
Türk - İngiliz - Fransız İttifakı	143
Türkiye'nin Balkan Antantını Canlandırma Teşebbüsü	145
İtalya'nın Savaşa Girişi ve Türkiye'nin Savaş – Dışı Durumu	146
İtalya'nın Yunanistan'a Saldırması ve Türkiye.....	148
Hitler - Molotov Mülakatı:Türkiye Üzerinde	
Alman-Rus Pazarlığı.....	149
Almanya'nın Balkanlara İnmesi ve Türkiye.....	151
İngiltere'nin Almanya'dan Endişesi	151
Türk - Bulgar Saldırmazlık Paktı.....	152
İngiltere'nin Balkan Antantını Canlandırma Teşebbüsü	152
Balkanlar'da Alman Tehlikesi Karşısında A.B.D.	153
Hitler'in Teminatı ve Türk - Sovyet Saldırmazlık Deklârasyonu	154
Irak'ta Alman Taraftan Hükümet Darbesi ve Almanya'nın Türkiye Üzerindeki Baskısı	155
Alman - Türk Saldırmazlık Paktı ve İngiliz - Rus Teminatları.....	156
Krom Meselesi	159
Türkiye Üzerindeki Baskının Artması	160
Moskova Konferansı ve Türkiye'nin Endişesi	161
Alman Baskısı.....	162
Rus Baskısı	163
İngiltere'nin Türkiye'yi Savaşa Sokma Gayretleri.....	164
Adana Konferansı	164
Quebeck Konferansı ve Balkan Cephesinin Açılması Fikri	171
Moskova Konferansı.....	172
Birinci Kahire Konferansı.....	173
Tahran Konferansı	175
II. Kahire Konferansı	177
Türk - Müttefik İlişkilerinin Soğuması	179
İngiliz - Türk Askerî Müzakereleri Sonuç Vermiyor.....	179
Malzeme Yardımının Durdurulması ve "İtimat Buhranı"	180
Bazı Alman Savaş Gemilerinin Boğazlardan Geçmeleri.....	181
Almanya'ya Krom İhracatının Durdurulması ve Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi.....	182

Sovyet Tehlikesinin Artması: Yalta Konferansı ve Almanya'ya Savaş İlanı	184
Sovyetler Birliği'nin Dostluk ve Saldırmazlık Paktını Feshetmesi	185

BÖLÜM III

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

(1945-1965)

A. GENEL DURUM	
I SAVAŞ SONU DÜNYASINDA TÜRKİYE'NİN DURUMU	191
Türkiye'nin Genel Durumu	191
Sovyetler Birliği'nin İstekleri	193
Potsdam Konferansında Türk Boğazları	195
2 Kasım 1945 Tarihli Amerikan Notası	197
II AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN TÜRKİYE'Yİ	
DESTEKLEMeye BAŞLAMASI	201
Değişen Amerikan Tutumu	201
Boğazlar Sorunu Yeniden Ortaya Çıkıyor	203
III. TRUMAN DOKTRİNİ VE MARSHALL PLANI	211
Truman Doktrini	211
12 Temmuz 1947 Andlaşması	216
Marshall Planı	219
IV BLOKLARIN KURULUŞU VE TÜRKİYE	223
NATO'nun Kurulması ve Türkiye	223
Avrupa Konseyi ve Türkiye	226
Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi	227
V BALKAN PAKTI	237
Balkan Paktını Hazırlayan Olaylar ve 28 Şubat 1953 Anlaşması	237
9 Ağustos 1954 Bled Andlaşması	239
Balkan Paktının Ölümü	244
VI BAĞDAT PAKTI VE ORTA DOĞU DEVLETLERİYLE	
İLİŞKİLERİMİZ	251
2 Nisan 1954 Karaçi Anlaşması	251
24 Şubat 1955 Türk-İrak İşbirliği Andlaşması	254
İngiltere ve Bağdat Paktı	263
Pakistan ve İran da Bağdat Paktına Katılıyor	264

Bağdat Paktı ve Amerika Birleşik Devletleri.....	267
Bağdat Paktının Yarattığı Sonuçlar	269
VII TARAFSIZLARLA İLİŞKİLER VE BANDUNG KONFERANSI	273
VIII SÜVEYŞ BUNALIMI VE TÜRKİYE	277
Mısır'ın Batı'yla İlişkileri	277
Süveyş Kanalının Millileştirilmesi ve Londra Konferansları	279
Mısır-İsrail Savaşı, Süveyş Bölgesine İngiliz-Fransız Çıkarması ve Türkiye	282
Türkiye İsrail'deki Büyükelçisini Geri Çekiyor	284
IX 1957 -1958 ORTADOĞU BUNALIMLARI VE TÜRKİYE	287
Eisenhower Doktrini	287
Suriye Olayları	290
14 Temmuz 1958 Irak İhtilâli	300
Lübnan ve Ürdün Olayları	303
Bağdat Paktından CENTO'ya	306
5 Mart 1959 Türk - Amerikan İkili Anlaşması	308
X SOĞUK SAVAŞ VE TÜRKİYE	311
Demokrat Partinin Dış Politika Felsefesi	311
Ulusal Bağımsızlık Hareketleri Karşısında Türkiye	313
Türkiye'deki Amerikan Üsleri	314
Ekonomik Sorunların Türk Dış Politikasına Etkileri	318
XI 27 MAYIS 1960 DEVRİMİ VE SONRASI	323
Devrim Yönetiminin Dış Politika İlkeleri ve Uygulaması	323
Ekim 1961 Seçimlerinden Kıbrıs Buhranına	326
Kıbrıs Olaylarının Türk Dış Politikasına Etkileri	329
Bazı Düşünceler	333

B. KIBRIS UYUŞMAZLIĞI VE TÜRKİYE SOVYETLER BİRLİĞİ MÜNASEBETLERİ

I. KIBRIS UYUŞMAZLIĞI	337
Kıbrıs Uyuşmazlığının Ortaya Çıkması	338
Londra Konferansı	340
Türkiye'de Yunanistan Aleyhine 6 - 7 Eylül Olayları	347
Kıbrıs'ta Tedhiş Hareketleri	348
Radeliffe Anayasa Taslağı	349

Birleşmiş Milletlerdeki Görüşmeler	352
NATO'nun Arabuluculuk Teşebbüsü	355
Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Değişiklikler	355
Macmillan Planı	358
NATO'nun Yeni Teşebbüsü	363
Birleşmiş Milletlerdeki Görüşmeler	363
Zürih Konferansı	365
İkinci Londra Konferansı	367
Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması	372
Zürih-Londra Andlaşmalarının İhlâli	373
Aralık 1963 Olayları	376
Üçüncü Londra Konferansı	378
Güvenlik Konseyinin Kararı	380
Washington ve Cenevre Görüşmeleri	382
II TÜRK - SOVYET İLİŞKİLERİ	387
Türkiye - Sovyetler Birliği Münasebetleri	387
Uyuşmazlık Devresi	388
Sovyetler Birliği'nin Talepleri	389
Truman Doktrini	391
Türkiye'nin NATO'ya Katılması	393
Dostluğu Yeniden Kurma Teşebbüsleri Devresi	397
Sovyetler Birliği'nin Taleplerinden Feragati	397
Blok Politikası	400
Karşılıklı Görüş Teatisi	408
Deneme Politikası	414
Normalleşme	422
 C. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK İLİŞKİLERİ	
Genel Durum	431
Marshall Plânı ve Türkiye	439
Marshall Plânından Alınan Yardımlar ve Kullanıldığı Yerler	447
Marshall Plânı Yardımlarından Sonra Amerika Birleşik Devletleri	
Tarafından Türkiye'ye Yapılan Yardımlar	452
Konsorsiyum Yardımları	459
Türkiye'nin Aldığı Çok Taraflı Yardımlar	471
Yabancı Sermaye	472
Diğer Ülkelerle İkili Ekonomik İlişkiler	474
Türkiye - Sovyetler Birliği Ekonomik İlişkileri	476
Ortak Pazar ve Türkiye	480

Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği.....	484
---------------------------------------	-----

BÖLÜM IV

1965-1973 DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

I- 1965 -1971 DÖNEMİ

1. Uluslararası Ortamın ve İç Olayların Etkileri.....	491
2. Türkiye'nin 1965-1971 Dönemindeki Dış İlişkileri.....	501
A) Türkiye'nin Batılı Devletlerle İlişkileri.....	501
a) Amerika Birleşik Devletleri ile İlişkiler	501
"Çok Taraflı Nükleer Kuvvet" (MLF):.....	501
İkili Anlaşmalar:.....	502
Amerikan Üsleri ve Tesisleri:	505
İkili Anlaşmaların Değiştirilmesi Çabası	507
"Amerikalıların Görüntüsünü Azaltmak":	512
b. NATO'nun Yeni Stratejisi ve Türkiye'nin Durumu	514
c. Batı Avrupa ile İlişkiler.....	518
Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye:	518
Türkiye ve Federal Almanya:	522
Türkiye ve Fransa İlişkileri:	523
B) Türkiye'nin Sosyalist Devletlerle İlişkileri	524
a. Türk - Sovyet İlişkileri.....	524
b. Doğu Avrupa'nın Sosyalist Ülkeleriyle İlişkiler	528
Türkiye - Bulgaristan İlişkileri:	529
Türkiye - Yugoslavya İlişkileri:	530
Türkiye - Romanya İlişkileri:.....	532
Türkiye - Arnavutluk İlişkileri:	533
c. Türkiye'nin Arap Devletleri ile İlişkileri.....	534
II. 1971-1973 DÖNEMİ.....	538

CİLT : II (1973-1983)

I.1973 - 1980 DÖNEMİ	543
A. Uluslararası Görünüm	543
1. Askerî Açidan	543
2. Siyasî Açidan	544
3. İktisadî Açidan	545
B. Türkiye'nin Görünümü	546
1. Dış Etkenlerin Rolü	546
a. Genel Etken (Uluslararası Görünümün Rolü)	546
b. Özel Etken (Kıbrıs Sorununun Rolü)	547
2. İç Etkenlerin Rolü	547
a. Siyasî Açidan	547
b. İktisadi Açidan	568
C. Türk Dış Politikası Gelişmeleri	570
1. Genel Olarak	570
2. Batı'yla İlişkiler	571
a. Avrupa'yla İlişkiler	571
b. ABD'yle İlişkiler	589
3. Sosyalist Ülkelerle İlişkiler	593
a. SSCB'yle İlişkiler	593
b. Diğer Sosyalist Ülkelerle İlişkiler	594
4. Üçüncü Dünya Ülkeleriyle İlişkiler	594
a. İslâm Ülkeleriyle İlişkiler	594
b. Diğer Üçüncü Dünya Ülkeleriyle İlişkiler	598
II. 1980 - 1983 DÖNEMİ	598
A. Uluslararası Görünüm	598
1. Siyasî Açidan	598
2. İktisadî Açidan	599
B. Türkiye'nin Görünümü	600
1. Siyasî Açidan	600
2. İktisadî Açidan	602
C. Türk Dış Politikası Gelişmeleri	602
1. Genel Olarak	602
2. Batı'yla İlişkiler	603
a. Avrupa'yla İlişkiler	603
b. ABD'yle İlişkiler	605
3. Sosyalist Ülkelerle İlişkiler	605

a. SSCB'yle İlişkiler.....	605
b. Diğer Sosyalist Ülkelerle İlişkiler	606
4. Üçüncü Dünya Ülkeleriyle İlişkiler	606
a. İslâm Ülkeleriyle İlişkiler	606
b. Diğer Üçüncü Dünya Ülkeleriyle İlişkiler.....	607
III. SONUÇ	607

BÖLÜM III **1983-1990 DÖNEMİ**

TÜRKİYE'NİN 1980'Lİ YILLARDAKİ DIŞ POLİTİKASININ BİR DEĞERLENDİRMESİ	609
--	-----

BÖLÜM IV **1990-1995 DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI**

I. ULUSLARARASI GÖRÜNÜM	635
II. TÜRKİYE'NİN GÖRÜNÜMÜ	650
III. SON DÖNEMDE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ KARŞILAŞTIĞI	
TEMEL SORUNLAR:.....	653
A. PKK'nın Yarattığı Tehdit ve Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası:	653
1. İçte ve Dışta Faaliyet Gösteren Kürt Örgütleri:	654
2. Uluslararası Arenada Kürt Hareketinin Önemi Kazanması:.....	656
3. Kuzey Irak'taki Gelişmeler ve PKK:	660
4. PKK Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri:.....	663
B. Fırat ve Dicle Sularının Kullanımı Sonum.....	667
1. Fırat ve Dicle Havzasının Özellikleri:	668
2. Fırat ve Dicle'nin Bölge Ülkeleri İçin Taşıdığı Önem:.....	668
3. Siyasal Bir Sorun Olarak Fırat ve Dicle Sularının Kullanımı:.....	672
4. Stratejik Bir Sorun Olarak Fırat ve Dicle Sularının Kullanımı:.....	679
C. Eski Yugoslavya'daki Durum ve Türkiye'nin İzlediği Politika	683
1. Yugoslavya'yı Parçalanmaya Götüren Gelişmeler ve Türk Dış Politikası:	683
2. Bosna-Hersek Cumhuriyeti ve Türk Dış Politikası:	685
Ç. Rusya'nın Yaradığı Tehdit ve Avrupa Kon Andlaşması	689
D. Hazar Petrollerinin Taşınması Sorunu	693
E. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Durumu ve Bu Cumhuriyetlerle İlişkiler	696
F. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	708
1. KEİ'nin Organları.....	709

a. Dışışleri Bakanları Toplantısı	709
b. Alt Organlar:	709
c. KEİ Uluslararası Sekreteryası:	710
2. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi (KEİPA) ve Organları	710
a. KEİPA Genel Kurulu	711
b. Daimi Komite	711
c. Uzmanlık Komisyonları	711
d. KEİPA Uluslararası Sekreteryası:	711
3. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi (KEİK)	712
a. KEİK Yönetim Kurulu	712
b. Alt organlar	712
c. KEİK Sekreteryası	712
4. KEİ İstatistiki Veri ve Ekonomik Bilgi Değişimi Eşgüdüm Merkezi ...	
5. KEİ Ticaret ve Kalkınma Bankası:	713
G. Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri	715
IV. SON SÖZ	727

KISIM I

MİLLİ MÜCADELE DEVRİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

MİLLİ MÜCADELENİN BAŞLAMASI

Osmanlı Devleti ile Müttefik Devletler arasında Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra silâhlı çatışmaya son veren Mondros Mütarekesi, Limnos Adasının Mondros limanında demirli Agamemnon isimli İngiliz savaş gemisinde 30 Ekim 1918 de, Osmanlı Temsilci Heyeti Başkanı Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay) ile Müttefikler adına, İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Visamiral Calthorpe tarafından imzalanmıştır. Osmanlı Mütareke. Heyeti Mondros'a, Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin Hariciye ve Harbiye Bakanlıkları tarafından hazırlanmış olan bir talimat ile gelmişti. Bu talimatın metni aynen şöyledir:

1 — Boğazların Küşadı:

Müzakere esnasında Boğazların sefain-i ticariyye ve harbiyeye küsâde olması esasım kabul ediyoruz. Yalnız Yunan harb gemilerinin duhullerine müsaade edemeyiz. Boğazların istihkâmı Osmanlı kuvve-i askeriyesi tarafından muhafaza edilecektir. Hasım tarafından şiddetli ısrar vuku bulacak olursa, kontrol sıfatı ile muayyen miktarda İngiliz zahitlerinin bulunmasına da muvafakat edebiliriz. Bunların, akd-i sulhu müteakip Boğazları terk etmeleri şartı protokole ithal olunacaktır.

Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarından girecek olan harp sefineleri iki boğaz arasında iki günden ziyade kalmayarak, Karadeniz ve Adalar Denizi'ne geçeceklerdir.

2 — Askerin Terhisi:

Askerin terhisine dair olan teklifi esas itibariyle kabul edeceğiz. Asayiş-i dâhilîyi muhafaza için vakt-i hazardaki miktarı tecavüz etmeyecek kuvve-i askeriye silâh altında kalacaktır. Orduda bulunan ecnebi zâbitan ve neferat memleketlerine, muayyen zamanda iade edileceklerdir.

3 — Mütakerenin yevm-i akdindeki harp cepheleri tecavüz edilmeyecektir. Ve bittabi mütakere umum cephelere ve İngiltere ile Müttefiklerine şâmil olacaktır.

4 — Gerek dahilde, gerek karasularında emniyet ve asayişin muhafazasını hükümet tekeffül ve taahhüt eder. İdare-i hükümete hiçbir suretle müdahaleleri kabul edilmeyecektir. Memleketin hiçbir noktasına kuvve-i askeriye ihraç olunmayacaktır.

5 — Karadeniz havzasında Almanların avdet-i taarruziyelerine ve truk-u bahriyeyi tehlikeye ilka eylemeleri ihtimaline karşı sevahilimizde ve karasularımızda tedabir-i tedefüiye ahzı bize aittir. Lâkin İngilizler kendilerine kanaatbahş olacak tarzda hakk-ı teftişe malik olabilirler.

6 — Mütarekeyi müteakip serbesti-i ticaret ve sefaini mutlak surette kabul ederiz. Memleketimize hububat vesair meyadd-ı gıdaye ithalini tesri eylemelerini teklif edeceğiz.

7 — Mütarekeyi müteakip Almanya'nın Türkiye'ye ikrazata devam edemeyeceği muhakkak olduğundan muavenet-i nakdiyede bulunması.

8 — Namus-u millîyi rencide edecek her nevi mütalibat red olunacaktır. Alman ve Avusturya-Macaristan kuvve-i askeriyesi ile sefaret memurları ve konsoloslarının Türkiye'yi terk etmeleri için lâakal iki ay müddet tayin edilecektir. Türkiye dahilinde bulunan Alman ve Avusturya-Macaristan tebaasının memleketlerine gitmeye mecbur edilmelerini -işbu hükümetlerin bizim tebaamız hakkında aynı suretle muamele etmelerini mucip olacağından, halbuki miktarı belki 15-20 bini geçen Osmanlı tebaasının bilhassa talebinin şu sırada avdetleri katiyen kabul olunamayacağından- bu yolda vuku bulan bir teklif reddedilecektir;"

Ancak, Osmanlı Mütakere Heyetinin Mondros'ta imzalamak zorunda kaldığı metin, verilen talimatın dışında ve tamamen Osmanlı Devleti çıkarlarının aleyhinde bir nitelik taşımaktaydı. Zaten, Mütareke'nin imzalanması sırasında, Osmanlı Devletinin Arap ülkeleriyle diğer bazı yerleri Müttefik Devletlerin fiilî işgali altında bulunuyordu. Mütareke

Andlaşmasında Boğazlar bölgesinin Müttefik Devletler tarafından askeri işgal altına alınacağı (Madde: 1) ve bu devletlerin "kendi emniyetlerini tehditte görünce sevkulceyi her bir yeri işgale hakları" bulunacağı (Madde : 7) öngörüliyordu. Bundan başka, Mütareke Andlaşmasında özet olarak şu hükümler bulunuyordu. Sınır muhafazası ve iç güvenlik ile görevli kuvvetler dışında tekmi Osmanlı ordusu derhal terhis edilecek; Türk donanması teslim edilecek ve gösterilecek sular ve limanlarda mevkuf bulundurulacak; Türk demiryollarından ve gemilerinden serbestçe faydalanılacak; Toros tünelleri Müttefikler tarafından işgal edilecek; telsiz telgraflarla kablolar bu devletlerin kontrolü altında bulundurulacak; Kafkasya, Hicaz, Âsir, Yemen, Suriye ve Trak'daki Osmanlı kuvvetleri en yakın Müttefik kumandanlığına teslim olacak; Trablusgarp ve Bingazi'deki tekmi Türk subayları ve bu bölgedeki limanlar Müttefiklere teslim ve terk edilecek; Müttefiklerin bütün esirleri ve Ermeni esirleri Müttefiklere kayıtsız şartsız teslim edilecek; Türk esirleri ise, Müttefiklerin elinde kalacak; Ermenistan vilâyetlerinde karışıklık çıktığı takdirde Müttefikler bu bölgeleri işgal edebileceklerdir.

Mütarekeden kısa bir süre sonra, Müttefik Donanması İstanbul'a gelmiş ve Müttefik yüksek komiserleri burada yerleşmişlerdir, öte yandan, İngiliz kuvvetleri mütareke andlaşmasının 1 nci maddesi gereğince, Çanakkale bölgesindeki mevzileri işgal etmişler ve aynı mütarekenin 7 nci maddesine dayanarak, 1 kasım 1918 de, Türk Ordusu kumandanlarının direnmesine rağmen, Musul bölgesine girmeye kalkmışlardı. 13 Kasım'da Müttefik donanmasının İstanbul'a gelmesi ve Boğazlardaki istihkâmların bu Devletlerin eline geçmesi İstanbul Hükümetinin memleketi koruyabilmesini imkânsız kılmış ve bu yüzden Irak ve Suriye cephesindeki direnme kırılmıştı. Müttefikler, Mondros Mütarekesine koydukları Mezopotamya, Kilikya v.s. gibi eski coğrafya deyimlerinin müphemiyetinden istifade ile bu bölgenin kuzey sınırını devamlı olarak kuzeye iterek daha geniş Türk ülkelerini işgal yoluna gitmişlerdi. Öte yandan, Rusya'daki ihtilâl hareketinden istifade ile Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilân etmişlerdi. Osmanlı Orduları 1918 yılında Kafkasya'da Bakü şehrine kadar ilerlemiş oldukları ve Kars, Ardahan ve Batum şehirlerinde yapılan plebisitte bu bölge halkı Türkiye'ye katılmayı kabul ettiği halde, mütareke hükümleri gereğince (Madde: 11) Osmanlı kuvvetleri bu bölgeden de çekilmek durumunda kalmışlardı.

Müttefik donanmasının İstanbul'a gelmesinden kısa bir süre sonra, 23 kasım 1919 da, Osmanlı ülkesini resmen işgale başlamak üzere Av-